

Samy školy si nepomůžou

(Respekt, 29.6.2015, BARBORA JANAUEROVÁ / MILAN JAROŠ)

Na novou ministryni čeká gigantický problém – nenápadný systém segregovaných tříd

Několik stanic tramvají od brněnského hlavního nádraží stojí dvě budovy jedné školy, které kromě rušné ulice odděluje ještě něco: do jedné budovy chodí místní romské děti a do druhé ty ostatní. Přitom když škola v roce 2004 z podnětu brněnského magistrátu vznikala, byla idea přesně opačná – tedy spojovat, nikoli oddělovat. Město totiž chtělo vyřešit problém školy ve Vranovské ulici, kterou navštěvovali téměř výhradně romští žáci z nedaleké vyloučené lokality. Radní ji tedy sloučili s vedlejší školou pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami tak, aby vznikla společná škola pro všechny děti z okolí. Město přitom myslelo na integraci romských žáků mezi ostatní děti. Záměr se ale kvůli odporu rodičů nezdařil.

Případ ukazuje, jak komplikované bude i pro novou ministryni školství Kateřinu Valachovou s praxí segregovaných škol v Česku skoncovat.

Pravidlo jedné třetiny

Zmíněný plán se ukázal jako velmi obtížný už od svého počátku. Hned po spojení obou škol odešlo naráz asi osmdesát z pěti set žáků. Od té doby každý rok škola eviduje značný počet dětí, které nepřijdou k zápisu, ačkoli bydlí v okolí. "Přibližně devadesát dětí z naší spádové oblasti letos skončilo jinde," upřesňuje ředitelka Jana Foltýnová. Na vině je právě snaha spojit všechny děti do jednoho kolektivu.

Škole se díky osobnímu přístupu ke každému

dítěti daří udržet relativně velký počet neromských žáků. Mnohdy ji sami vyhledávají rodiče dětí, jež potřebují nějakou pomoc, kterou škola umí ve speciálních třídách pro děti s poruchami učení (dyslektické třídy) poskytnout. Podle ředitelky je to ale neustálý boj. Každý rok musí vysvětlovat některým rodičům, že je užitečné mít ve všech třídách aspoň několik romských dětí. "Existují rodiče, kteří jsou striktně proti tomu, aby jejich děti chodily do třídy byt jen s jedním Romem," říká Foltýnová. Přesto se jí povedlo mít v každé třídě minimálně jedno romské dítě. Výsledkem ale je, že v jedné ze dvou budov jsou naopak téměř sami romští žáci.

Nabízí se řešení dětí promíchat, teoreticky by to v rámci jedné školy neměl být problém. Škola už to zkusila, když vytvořila třídu, kde byla polovina romských a polovina neromských žáků. Kvůli odhlašování "bílých" dětí z ní však nakonec vznikla další segregovaná romská třída.

Ředitelé škol si tak osvojili nepsané pravidlo, kolik romských dětí přibližně mohou dát do jedné třídy, aby nenastaly problémy. "Většina rodičů je ochotna akceptovat pár romských žáků ve třídě. Výjimečně fungují i třídy, kde je jedna třetina Romů a dvě třetiny Neromů. Když ale začne být Romů ve třídě více, začne rychle ubývat neromských žáků," vysvětluje Foltýnová.

Někdy je to záměr

Celou situaci významně ovlivňuje ještě jeden důležitý faktor – rozdělení školských obvodů. "I někteří romští rodiče, například z přípravných ročníků, mají pocit, že by chtěli dát své dítě do jiné školy se smíšenými třídami," říká ředitelka. Jdou tedy k zápisu do jiné školy, ale často prý stejně skončí u nás, protože v jiné škole je odmítnou s tím, že mají naplněnou kapacitu dětmi ze své spádové oblasti. Přitom podle zkušeností odborníků neromské děti z jiné spádové oblasti jsou přijímány na školy často bez problémů.

Právě výše zmíněný jev přehlašování dětí jinam je důvodem vzniku čistě romských škol. Rovněž ředitel brněnské Základní školy Křenová Vladimír Tulka potvrzuje "pravidlo jedné třetiny". Když v roce 1996 do Křenové nastoupil, tvořili zde romští žáci menšinu. Pak ale začalo romských rodin s dětmi v okolí přibývat a škola u zápisu žádné z nich neodmítla. Tím se však ve škole začal pomalu snižovat počet dětí neromských. Když poměr Romů a Neromů dosáhl hodnoty zhruba 40 : 60, v okolí se rozkřiklo, že Křenová je romská škola, a došlo k masivnímu odlivu neromských dětí. Pak sice dostudovávaly vyšší ročníky smíšených tříd, do prvních ročníků ale již nastupovali jen Romové.

Ředitel Tulka se tomu snažil čelit a zkoušel různými prostředky udělat školu atraktivnější. Například rozšířil nabídku různých kroužků, sportovních nebo kulturních akcí. Přesto se mu zatím nepodařilo vymanit se ze škatulky "romská škola" a přilákat znovu i jiné děti.

Přitom ve zhruba stejné vzdálenosti od brněnské vyloučené lokality Cejl, která "romské školy" zásobuje dětmi, jsou i další základní školy, kde ovšem nejsou Romové téměř žádní. Například Základní škola Antonínská. Její ředitel Leopold Trněný říká, že nemá ve škole prakticky žádné Romy. Po otázkách "proč"

ale odmítá další rozhovor s argumentem, že má s médií špatné zkušenosti. "Tato realita vyplývá z poměru přihlášených žáků," odpovídá pak náměstkyně primátora Klára Liptáková, jež má školství v gesci, na otázku, jak si takový nepoměr v počtu romských žáků v různých školách vysvětluje vedení města. Ve skutečnosti hraje roli nenápadné rozhodování ředitelů, koho u zápisu přijímat a koho nikoli. To potvrzuje i Tomáš Feřtek ze společnosti EDUin, zabývající se kvalitou vzdělávání. "Jde o to, že se najde škola, která je nějakým způsobem vstřícnější. A když se tam pak sejde Romů hodně, začnou ostatní rodiče dávat děti jinam," říká Feřtek.

Ke slovu potom přichází zmíněné rozdělení školských obvodů. Školy jsou povinné brát v první řadě děti ze svého obvodu. Pokud by tedy měli romští rodiče možnost vybírat z více škol, jež by jejich děti nemohly odmítnout, nevznikaly by segregované školy tak snadno. Podle Jany Vargovčíkové z Amnesty International se ale města někdy chovají spíš opačně. "Někdy bývají školské obvody záměrně rozděleny tak, aby se vyšlo vstříc nějaké, lepší škole v dané oblasti a aby většina Romů spadala do jedné školy," dodává Vargovčíková.

Za školskou segregaci může také fakt, že chybějí data, kolik je na které škole Romů. Počty dětí vzdělávajících se v tzv. praktických školách české úřady začaly po kritice ze zahraničí sledovat (už víme, že zhruba tříprocentní romská menšina tvoří asi třicet dva procent všech žáků praktických, dříve zvláštních škol).

V případě běžných základních škol je ale situace jiná. Nedisponují statistikami, kolik vyučují romských žáků, a proto pro politiky neexistuje opěrný bod pro určení, že někde k segregaci dochází, nebo naopak že je v nějaké škole v oblasti, kde Romové žijí, podezřele málo romských dětí. Podle Ondřeje Andryse, náměstka ústředního školního inspektora, se však inspekce příští rok chystá počty romských žáků v základních školách zjišťovat.

Úspěch ze sudet

Otázka řešení je velmi komplikovaná a odlišná v závislosti na situaci daného regionu. V něčem by ale mohly být vzorem školy, kde se inkluze daří.

Do Poběžovic jezdí přes okolní vesničky z patnáct kilometrů vzdálených Domažlic vlak přibližně jednou za hodinu a půl. Jde o jedno z městeček v pohraničním regionu nedaleko bavorských hranic. Leží v oblasti, na jejíž podobě se v posledních desetiletích podepsaly dějinné zvraty. Zažilo poválečný odsun a následně uzavření hranic komunisty. V chudém regionu je málo pracovních příležitostí, vysoká migrace obyvatelstva, žijí zde chudí Romové. Hned vedle poběžovické základní školy je romská ubytovna. Všude uvnitř školy visí obrázky a fotky dětí při nejrůznějších aktivitách a i den, kdy jsme přijeli, je ve škole živo. Právě probíhá projektový den – děti jsou rozděleny do několika skupin, kde se potkávají děti z různých tříd, rozdílného věku a plní úkoly.

V roce 2008 začal školu měnit ředitel Vladimír Foist. Ještě před několika lety měla problémy se záškoláctvím. Některé z dětí tehdy jezdily do nedaleké zvláštní školy a po návratu strhávaly část žáků poběžovické školy ke špatnému chování. Ředitel si podle svých slov uvědomil, že nejlepší řešení je nesegregovat děti a řešit všechny problémy městečka pod jednou střechou.

Podle jeho slov šlo o postupný proces trvající několik let, založený mimo jiné i na trpělivé práci s místní komunitou a zlepšování prostředí školy. Musel se rozloučit s některými pedagogy, kteří nesdíleli jeho individuální přístup k jednotlivým žákům. Škola začala nabízet velké množství zájmových aktivit – projektů, výtvarných kroužků, dramatickou výchovu, výuku tanců, sportů, pěvecký sbor a zahraniční pobyty.

Při realizaci těchto věcí ale narazili na hlavní problém podobných škol – potřebu pedagogických asistentů a nedostatek peněz. "Celý náš přístup je závislý na penězích," říká Foist. Celkem shání přibližně milion korun navíc každý rok. Peníze získává z grantů, rozvojových programů, nadační podpory. Do školy tak postupně přibral asistenty pedagogů a speciální pedagogy, ovšem postupně, nejprve na částečný úvazek, další rok na plný úvazek.

Škola si časem udělala dobré jméno, proto dnes většinu žáků tvoří děti z okolních samot a obcí, dokonce i z Domažlic. Někdy jde o děti, jež potřebují nějakou zvláštní pomoc. Škola je podle ředitele pyšná, že dokáže v každé třídě mít několik dětí s problémy typu dyslexie, se zdravotním handicapem nebo jinými problémy. Z dvouset padesáti dětí mají momentálně také přibližně padesát Romů.

Záškoláctví je podle ředitele v Poběžovicích minulostí, stejně jako drobný vandalismus. Když Foist mluví o své škole, nerad používá moderní termín inkluzivní vzdělávání, protože podle něj nejde o nic speciálního. "Prostě si myslím, že je normální, aby děti, jež spolu vyrůstají v jednom kraji, spolu také chodily do školy," argumentuje.

Využití podobné zkušenosti v praxi ale zřejmě nebude jednoduché. Ministerstvo školství totiž pouhou diskusí na téma segregovaných škol nepřipouští. "Školský zákon neumožňuje vznik škol, případně tříd na základě etnicity či jinak diskriminačně nastavených kritérií," reaguje náměstek pro vzdělávání Jaroslav Fidrmuc na pokus Respektu zeptat se, jak chce ministerstvo školství vznik segregovaných škol a tříd v

blízkosti vyloučených lokalit řešit.

Odborníci se přitom shodují, že bez znalosti situace a peněz nelze s problémem výrazně pohnout. "Je potřeba, aby pomohl stát, samy školy tuhle věc nevyřeší," říká již citovaná Jana Vargovčíková. "A prvním krokem je právě to, aby ministerstvo přiznalo, že zde problém existuje." Q

Překročí-li počet romských žáků třetinu, neromští zpravidla začnou odcházet. ministerstvo nemá data, a proto se zdráhá říct, že někde k segregaci dochází.